

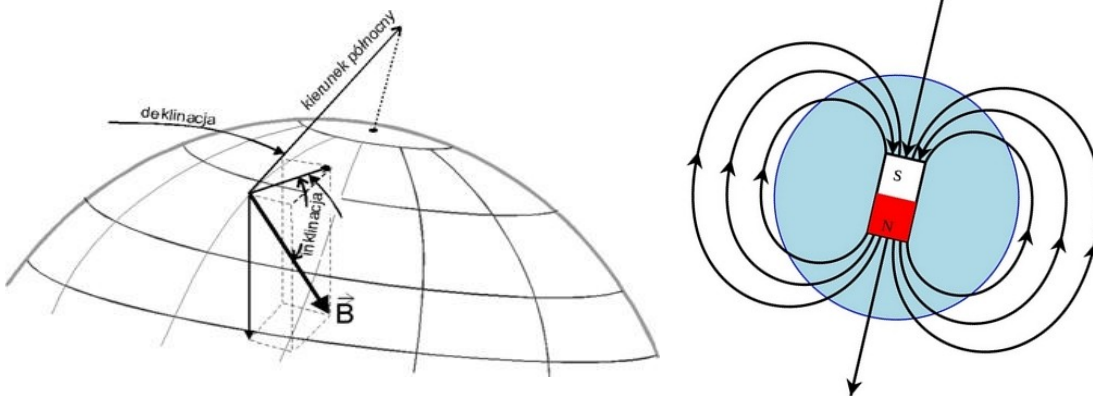
Wprowadzenie teoretyczne

Doświadczenie „KOMPAŚ”

Pole magnetyczne stanowi przestrzeń o takiej właściwości, że na poruszający się w niej ładunek elektryczny działa siła skierowana prostopadłe do kierunku ruchu ładunku i do kierunku pola magnetycznego (siła Lorentza). Pole to scharakteryzowane jest rozkładem indukcji magnetycznej. Indukcja magnetyczna $\vec{B}$ to wielkość pozwalająca określić wektor siły $\vec{F}$ działającej na ładunek elektryczny o określonej wartości q , poruszający się z określoną prędkością $\vec{v}$. Definicja bezpośrednia indukcji nie istnieje – istnieje natomiast definicja operacyjna, czyli związek siły, ładunku, indukcji i prędkości:

$$\vec{F} = q \vec{B} \times \vec{v}$$

Wektor indukcji ziemskiego pola magnetycznego na szerokości geograficznej Gdyni jest skierowany w głąb ziemi.

Deklinacja: Kąt pomiędzy kierunkiem północnym a składową poziomą indukcji (około 4°).

Inklinacja: Kąt pomiędzy indukcją a jej składową poziomą (około 69°).

Wartość indukcji: między 30 a $60 \mu\text{T}$ (mikrotesli) w zależności od odległości od biegunów magnetycznych (w Gdyni około $51 \mu\text{T}$). Składowa pozioma indukcji w Polsce: około $19 \mu\text{T}$.

Igła kompasu z powodu działania pola grawitacyjnego obraca się w płaszczyźnie poziomej i przyjmuje kierunek zgodny z kierunkiem składowej poziomej indukcji. Igła magnetyczna jest przedmiotem o określonym momencie magnetycznym $\vec{M}_m$. Po umieszczeniu jej w polu magnetycznym o indukcji $\vec{B}$ działa na nią moment siły $\vec{M}$:

$$\vec{M} = \vec{M}_m \times \vec{B}$$

W przypadku pola ziemskiego moment siły kierujący igłą ku biegunowi magnetycznemu wywołany jest działaniem składowej poziomej indukcji pola magnetycznego.

Zagadnienia do przygotowania:

- wielkości charakteryzujące pole magnetyczne,
- ładunek w polu magnetycznym,
- pole magnetyczne Ziemi,
- pole magnetyczne cewki,
- metoda pomiaru składowej poziomej ziemskiej indukcji magnetycznej za pomocą busoli tangensów (inaczej: busoli stycznych).

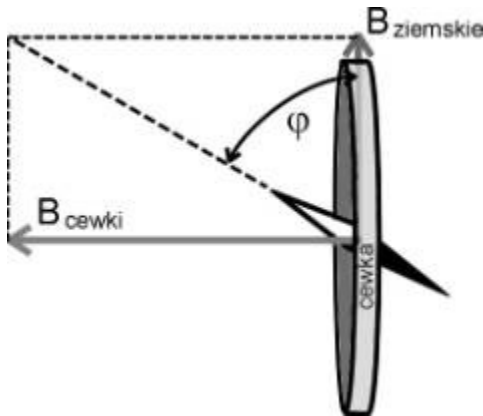
„K O M P A S”

Student 1: Wyznaczanie składowej poziomej indukcji pola ziemskiego za pomocą busoli tangensów.

Student 2: Sprawdzanie prawa tangensów busoli tangensów.

Baza teoretyczna

Igła magnetyczna naturalnie ustawia się na kierunku składowej poziomej pola magnetycznego. Po umieszczeniu jej w dodatkowym polu magnetycznym, igła ustawi się wzdłuż pola wypadkowego. Dodatkowe pole wytwarzamy prądem elektrycznym w cewce. Odpowiednie ustawienie początkowe igły cewki pozwala na zastosowanie prostego prawa tangensów do wyznaczenia składowej poziomej ziemskiego pola magnetycznego.

$$\operatorname{tg} \varphi = \frac{B_{\text{cewki}}}{B_{\text{ziemskie}}}$$

B_{cewki} jest proporcjonalne do natężenia prądu w cewce:

$$B_{\text{cewki}} = \mu_0 \frac{nI}{2r}$$

gdzie: μ_0 - przenikalność magnetyczna ośrodka (powietrza),

$$\mu_0 = 4\pi \cdot 10^{-7} \text{ [V} \cdot \text{s} \cdot \text{A}^{-1} \cdot \text{m}^{-1}\text{]}$$

n - ilość zwojów w cewce,

I - natężenie prądu w cewce,

r - promień cewki.

$$\frac{\mu_0 n I}{2r} = B_{\text{ziemskie}} \operatorname{tg} \varphi$$

<p>Zatem aby wyznaczyć składową poziomą indukcji pola ziemskiego należy:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wykonać pomiary zależności kąta wychylenia igły busoli φ od natężenia prądu cewki I, - sporządzić wykres zależności: $\frac{\mu_0 n I}{2r}$ od $\operatorname{tg} \varphi$ - odczytać na nim wartość B_{ziemskie} 	<p>Zatem aby sprawdzić prawo tangensów busoli tangensów należy:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wykonać pomiary zależności kąta wychylenia igły busoli φ od natężenia prądu cewki I, - sporządzić wykres zależności: I od $\operatorname{tg} \varphi$, - zanalizować jego liniowość.

„K O M P A S”

Student 1: Wyznaczanie składowej poziomej indukcji pola ziemskiego za pomocą busoli tangensów.

1. Wyniki pomiarów

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
I	[...]										
φ	[°]										

$$\Delta I = \dots$$

$$n = \dots$$

$$r = \dots$$

$$\Delta \varphi = \dots$$

$$\Delta r = \dots$$

2. Obliczenia (przykładowe – odnoszą się np. do pomiaru nr 5)

UWAGA: Każdy arkusz kalkulacyjny wymaga podania kątów w radianach do obliczenia wartości funkcji trygonometrycznych

$$\frac{\mu_0 n I}{2r} = \dots$$

$$\operatorname{tg} \varphi = \dots$$

$$\Delta \frac{\mu_0 n I}{2r} = \frac{\mu_0 n}{2r} \Delta I + \frac{\mu_0 n I}{2r^2} \Delta r = \dots$$

$$\Delta \operatorname{tg} \varphi = |\operatorname{tg} \varphi - \operatorname{tg}(\varphi + \Delta \varphi)| = \dots$$

3. Wyniki obliczeń

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
$\frac{\mu_0 n I}{2r}$	[...]										
$\operatorname{tg} \varphi$	[...]										
$\Delta \frac{\mu_0 n I}{2r}$	[...]										
$\Delta \operatorname{tg} \varphi$	[...]										

4. Wykres

+ obliczenie B_{ziemi} (nachylenia prostej „najlepszego dopasowania”)

+ obliczenie B_{ziemi}' (nachylenia prostej odchylonej)

+ obliczenie $\Delta B_{\text{ziemi}} = |B_{\text{ziemi}} - B_{\text{ziemi}}'|$

5. Podsumowanie

Wyznaczona wartość ... wynosi ...

Dokładność metody: ...

Dodatkowe wnioski, spostrzeżenia, przyczyny niepewności pomiarowych.

„K O M P A S”

Student 2: Sprawdzanie prawa tangensów busoli tangensów.

I. Metodyka (ideowy plan ćwiczenia)

II. Przebieg ćwiczenia

II.1. Przebieg czynności

II.2. Szkic układu pomiarowego

III. Wyniki

III.1. Wyniki pomiarów

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
l	[...]										
φ	[°]										

$$\Delta l = \dots$$

$$\Delta \varphi = \dots$$

III.2. Obliczenia (przykładowe – odnoszą się np. do pomiaru nr 5)

UWAGA: Każdy arkusz kalkulacyjny wymaga podania kątów w radianach do obliczenia wartości funkcji trygonometrycznych

$$\operatorname{tg} \varphi = \dots$$

$$\Delta \operatorname{tg} \varphi = |\operatorname{tg} \varphi - \operatorname{tg}(\varphi + \Delta \varphi)| = \dots$$

III.3. Wyniki obliczeń

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
l	[...]										
$\operatorname{tg} \varphi$	[...]										
$\Delta \operatorname{tg} \varphi$	[...]										

$$\Delta l = \dots$$

III.4. Wykres

IV. Podsumowanie

Ponieważ na wykresie ... można poprowadzić prostą przechodzącą przez wszystkie prostokąty niepewności pomiarowych, nie ma podstaw do stwierdzenia odstępstwa od ...

Ewentualnie: Odstępstwo od liniowości w zakresie ... może wynikać z ....

Dodatkowe wnioski, spostrzeżenia, przyczyny niepewności pomiarowych.